

Dziecko z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w przedszkolu ogólnodostępnym

Dzieci ze spektrum autyzmu przychodzą na świat bez społecznego systemu nawigacji, bez sieci połączeń nerwowych, które umożliwiałyby im rozumienie konwencji społecznych, a także poznawanie kierunku, w którym zmierza ich relacja z innymi bądź korektę źle obranego kursu. *Codziennie wymagamy od naszych dzieci i uczniów, by poruszali się w świecie rządzonym przez niepisane zasady i wykorzystywali niezdefiniowane umiejętności społeczne przekazywane im przez dorosłych, które wiele z nich zdobyli instynktownie; każemy im funkcjonować w środowisku nauki, w którym zakłada się, że każde dziecko ma instynkt społeczny*¹.

Człowiek jako istota społeczna, przez całe życie egzystuje w grupie społecznej. Wstępnie jest to rodzina, następnie grupa rówieśnicza i jeszcze później wszelakie grupy w związku z pełnieniem wielu ról społecznych. Dla młodego człowieka będącego w wieku przedszkolnym podstawowymi grupami społecznymi są rodzina, grupa przedszkolna i rówieśnicza. Obecnie szkoła wychowuje poprzez grupę oraz w ramach grupy².

Grupa rówieśnicza określa mikrosystem, w którym zestawione są role, związki i aktywności. Przebywanie z rówieśnikami umożliwia młodym ludziom nabycie licznych umiejętności, rozwija (kształtuje) postawy i zachowania, które mają wpływ na ich społeczną tolerancję³.

Młody człowiek z autyzmem, podobnie jak każde dziecko, potrzebuje grupy rówieśniczej. Jednakże umieszczenie dziecka autystycznego, które nie jest wyposażone w właściwe kompetencje społeczne w nieprzygotowanym otoczeniu nie będzie sprzyjającym jego rozwojowi. Może też przyczynić się do nasilenia niepożądanych zachowań. Jedne z nich tj. agresja, autoagresja, są bardziej uciążliwe dla otoczenia; natomiast: wycofanie się, stymulacje – mniej. Aczkolwiek wszystkie powodują izolację. Z tego właśnie względu włączanie dziecka autystycznego winno być przemyślanym procesem, który uwzględnia aktualne kompetencje dziecka oraz będzie sprzyjać zdobywaniu wiedzy i budowaniu relacji społecznych.

¹ Notbohm E., Zysk V., *1001 porad dla rodziców i terapeutów dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera*, UJ, Kraków 2016, s. 240.

² Ekiert – Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, WSiP, Warszawa 1992, s. 7.

³ Berns, Child R. M., *Family, School Community. Socialization and Support*, [w:] K. Musialska, *Odrzucenie rówieśnicze w klasie szkolnej*, Impuls, Kraków 2011, s. 11.

Aby taki proces mógł zaistnieć, konieczne jest przygotowanie otoczenia dziecka w znaczeniu fizycznym i społecznym. Znaczącą osobą jest nauczyciel – jego wiedza, umiejętności, to osoba, która swoją postawą winna zapewniać mu sprzyjające uczeniu się warunki. Jego relacje z dzieckiem autystycznym mają być wzorem do naśladowania dla innych dzieci oraz dorosłych. Istotne jest również kształtowane przez niego otoczenie fizyczne, postawy dzieci, rodziców, wybierane sposoby, a także metody pracy z uczniami. Dlatego też podstawowym założeniem pomocy tej grupie dzieci niepełnosprawnych jest wyposażenie nauczyciela w skuteczne sposoby pomocy dziecku z autyzmem, znajdującemu się w jego grupie. Chodzi także o to, aby nauczyciel potrafił współpracować z rodzicami i tworzyć współdziałający krąg ludzi, pomagających dziecku przezwyciężyć trudności wynikające z zaburzenia. W wyniku tych działań młody człowiek dostaje szansę rozwoju oraz uczenia się wśród rówieśników⁴.

Kształtowanie zespołu klasowego, by był on przyjazną dziecku grupą wsparcia oraz rozwoju, jest procesem trudnym, który wymaga działań na dużej liczbie płaszczyzn⁵.

Klasa jest grupą zadaniową, powołaną w celu opanowania treści dotyczących procesu nauczania. Przede wszystkim grupa przedszkolna jest środowiskiem wychowawczym, w niej dokonuje się proces wychowania, przekazywania norm moralnych, kształtowanie postaw oraz wzorów zachowań⁶.

Do przyczyn niepowodzeń wychowawczych zalicza się następujące czynniki pochodzące ze środowiska szkolnego:

- **Przyczyny organizacyjne** – obejmują swym zasięgiem przede wszystkim niedostatki systemu szkolnego, a także programów nauczania i podręczników, systemu kształcenia oraz dokształcania nauczycieli⁷.
- **Psychologiczno-społeczne** – podstawowym błędem jest brak zainteresowania jednostką oraz przedmiotowe traktowanie, a także nie poszanowanie potrzeb młodego człowieka, zaniżone oczekiwania nauczyciela wobec podopiecznego, niska pozycja społeczna wychowanka w klasie.
- **Pedagogiczne wraz z dydaktycznymi** – błędy tkwią w tym, że przywiązuje się zbyt mało uwagi do wyrabiania w dzieciach pozytywnej motywacji uczenia się. Znajduje to swój

⁴ <http://www.czasdziecinstwa.com.pl/publikacje/>, z dnia 25.02. 2023 r. (Florek A., Hamerlak K., *Dziecko autystyczne i z zespołem Aspergera w przedszkolu i szkole. Włączanie do grupy rówieśniczej i tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się*, Wyd. ORE, Warszawa, s. 2 -3).

⁵ Kołodziejek I., Guzik A., *Klasa szkolna. Przestrzeń działania nauczyciela polonisty*, UNIVERITAS, Kraków 2013, s. 185.

⁶ Ekiert – Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane...*, s. 8.

⁷ Łobocki M., *Trudności wychowawcze w szkole*, WSiP, Warszawa 1989, s. 54.

swoisty wyraz w przymuszaniu podopiecznych do nauki szkolnej za pomocą kary, gróźb, nakazów oraz poleceń. Częstokroć towarzyszy temu przesadny dydaktyzm, tj. znaczna przewaga w procesie nauczania funkcji informacyjnej nad funkcją kształcącą oraz wychowawczą⁸.

Zjawiska, które mają miejsce w przedszkolu rzutują częstokroć na postępowanie uczniów w środowisku rodzinnym, a także odwrotnie – wpływy dynamiki grupowej rodziny dają niejednokrotnie znać o sobie w środowisku szkolnym. Kooperacja nauczycieli i rodziców jest ważnym czynnikiem prawidłowego funkcjonowania szkoły i rodziny. Warunkuje prawidłowy (harmonijny) rozwój dzieci oraz wpływa na ich postępy w nauce, a także w zachowaniu⁹.

Dzieci z autyzmem są wyjątkowo wrażliwe na otoczenie. Nietrudno dopuścić w ich przypadku do przeciążenia sensorycznego. Dziecko z autyzmem ma problem z przetworzeniem informacji, żyje w świecie, który wydaje mu się chaotyczny, nieprzewidywalny, a w wielu sytuacjach staje w nieustannym stanie walki lub ucieczki. Dziecko autystyczne ma trudność z opuszczeniem swojego świata i nawiązaniem więzi międzyludzkich. Gdy młody człowiek przebywa w towarzystwie osoby, przy której nie czuje się komfortowo bądź jest zdenerwowany, postrzega to jako zagrożenie. W konsekwencji staje się albo jeszcze bardziej wycofany lub przejawia wzmożoną agresję. Oba te zachowania służą samoobronie. Z kolei, jeśli dziecko przebywa z kimś spokojnym, ciepłym, przyjaznym, zrelaksowanym i naprawdę nieosądzającym postrzega to jako zachęcające oraz bezpieczne. Dziecko autystyczne wtedy bardziej reaguje, angażuje się, jest bardziej elastyczne, nawiązuje więzi, a także w większości przypadków przechodzi z trybu ucieczki, walki do trybu regeneracji. Stwierdzić można, że nasze nastawienie może dostarczyć młodemu człowiekowi impulsu do nawiązania z nami kontaktu, albo zadziałać jako coś, co je od nas odsuwa, odpycha¹⁰.

Aby dziecko autystyczne mogło jak najwięcej skorzystać z pobytu w przedszkolu, nauczyciel winien być elastyczny w realizowaniu programu nauczania. Nauczyciel nie powinien stawiać dziecku z autyzmem tych samych wymagań co innym dzieciom, jeśli dziecko autystyczne nie jest w stanie im poddać, sprostać¹¹.

⁸ Łobocki M., *Trudności...*, s. 57- 59.

⁹ Łobocki M., *Poradnik wychowawcy klasy*, WSiP, Warszawa 1985, s. 119.

¹⁰ Kaufman R. K., *Autyzm przełom w podejściu...*, s. 307 - 308.

¹¹ Józwiak S. (red.), *Autyzm i zespół Aspergera*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2009, s. 102.

W trakcie nauki dziecka autystycznego praca wymaga wykorzystania mocnych stron wychowanka, pomoc w przezwyciężeniu słabości, a przede wszystkim zrozumieniu, że ono nie uczy się w taki sam sposób jak my¹².

Jednym z czynników kształtujących aktywność młodego człowieka jest zachowanie partnera. To samo dziecko może postępować zupełnie inaczej, kontaktując się z różnymi dorosłymi osobami, zależy to od ich zachowania. Osoba ukierunkowana, zorientowana na dziecko, a także otwarta na jego sygnały i zezwalająca mu realizować wybraną przez nie aktywność na pewno zyska znacznie większe zaangażowanie, przywiązanie dziecka w przebiegu interakcji¹³.

Każdy młody człowiek, by móc zdobywać nowe doświadczenia potrzebuje wzorców do naśladowania wśród dorosłych, jak i swych rówieśników. Właśnie ten element, kontakt z rówieśnikami, ma ogromny wpływ na rozwój psychiczny, jak i motoryczny dziecka. Wspólna zabawa, nauka poprzez naśladowanie, a także identyfikację, współdziałanie jest dla dziecka drogą do zaistnienia jako istota społeczna.

Aby wspomóc rozwój społeczno-emocjonalny młodego człowieka winniśmy wytoczyć sobie drogę naszego postępowania¹⁴.

Każde dziecko z autyzmem prezentuje inny poziom zdolności, wiedzy. Młody człowiek może w jednej dziedzinie wybiegać ponad poziom grupy, a w innej nie dorównywać rówieśnikom. Z tego powodu konieczne jest indywidualne traktowanie dziecka autystycznego, jak również dostosowanie programu do jego możliwości¹⁵.

Określenie problemu autystycznego jest zasadnicze ze względu na trudności w przetwarzaniu bodźców. Niejednokrotnie nadmiar bodźców środowiskowych w przedszkolu, w domu może stać się znaczącą przeszkodą do rozwoju dziecka. Należy zredukować nadmierną ilość bodźców i sprawić bezpośrednie otoczenie dziecka jak najbardziej pomocnym w przeobrażaniu informacji, a także nawiązywaniu relacji i nauce¹⁶.

Zachowanie dziecka autystycznego przejawia się tym, że momentami wykonują powtarzalne ruchy ciała, nietypowo reagują na ludzi, przywiązują się do nietypowych przedmiotów. Często przejawiają zdecydowany opór przed zmianą rutynowych czynności. Czasami mamy do czynienia z agresją i/bądź samookaleczeniem. Zdarza się także szczególnie

¹² Ball J., *Autyzm a wczesna interwencja...*, s. 48.

¹³ Pisula E., *Autyzm i przywiązanie...*, s. 12.

¹⁴ Franczyk A., Krajewska K., *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju*, IMPULS, Kraków 2015, s. 24 - 30.

¹⁵ Józwiak S. (red.), *Autyzm i zespół Aspergera...*, s.102.

¹⁶ Kaufman R. K., *Autyzm przełom w podejściu. Program Son-Rise. który pomógł rodzinom na całym świecie*, Vivante, Białystok 2016, 313 - 316.

wrażliwość sensoryczna w obszarze jednego albo kilku spośród pięciu zmysłów¹⁷.

Dzieci autystyczne nie potrafią kontrolować swojej własnej wrażliwości czy nadwrażliwości. Zaburzenia sensoryczne mogą dotyczyć zarówno zmysłu słuchu, wzroku, węchu, jak i czucia, proprioceptywnego. Czucie może być nadmiernie podwyższone lub nadmiernie obniżone, może też występować interferencja sensoryczna, a wszystko to sprawia, że osoba z autyzmem ma kłopoty z prawidłowym przetwarzaniem docierających do mózgu sygnałów czuciowych¹⁸.

W okresie przedszkolnym dziecko z autyzmem:

- zapewne nie będzie zainteresowane innymi dziećmi, jak również nawiązywaniem z nimi kontaktów, izoluje się;
- może nawiązać kontakt, ale czynić to w sposób niestosowny, nie okazując zrozumienia dla potrzeb oraz uczuć innych osób; dopomina się, aby odpowiadać stereotypowo na jego rutynowe pytania, nie zachowuje właściwego dystansu do innych, może nawiązywać kontakt w natrączywy sposób nawet z zupełnie obcymi osobami;
- występują u niego szablonowe ruchy, sztywne wzorce zachowań i stereotypowe, schematyczne zainteresowania;
- reaguje zgodnie z własnymi potrzebami, nie uwzględniając norm oraz zasad współżycia;
- wymaga zachowania schematu dnia, źle reaguje na zmiany w otoczeniu bądź w działaniach rutynowych, reaguje sprzeciwem przed podejmowaniem nowych aktywności;
- często prowadzi monologi, zanudzając innych swoimi wycinkowymi zainteresowaniami;
- przejawia trudności odnoszące się do wzajemności w komunikacji, nie daje innym sposobności wypowiedzenia się – nie umie podtrzymać rozmowy, kontaktów społecznych;
- może nie być zainteresowane zabawami innych dzieci, a jego mało konstruktywne, stereotypowe zabawy nie są z kolei atrakcyjne, zachęcające dla innych dzieci;
- przejawia brak tzw. zabawy funkcjonalnej — wspartej na wyobraźni, naśladowaniu, pozorowaniu, wiążącej się z używaniem przedmiotów w celu, dla którego zostały stworzone, a także brak współdziałania w zabawie¹⁹.

¹⁷ Ball J., *Autyzm a wczesna interwencja...*, s. 27.

¹⁸ Randall. P, Parker. J., *Autyzm. Jak pomóc rodzinie*, Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001, s. 96.

¹⁹ Jagielska G., *One są wśród nas. Dziecko z autyzmem i zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów*, ORE, Warszawa 2010, s. 10.

W grupie przedszkolnej dokonuje się socjalizacja młodego człowieka, a kontakty interpersonalne zachodzące w jej ramach mają znaczącą wartość dla rozwoju osobowości jej członków²⁰.

Umiejętności społeczne, jakie powinno posiadać dziecko z autyzmem w wieku przedszkolnym:

1. Imitacje zachowań rówieśników.
2. Wykonywanie poleceń.
3. Odpowiadania na pytania kolegów/ koleżanek.
4. Reakcja na zachętę do zabawy ze strony rówieśników.
5. Gra planszowa.
6. Zainicjowanie wspólnej zabawy.
7. Udzielanie informacji zwrotnych.
8. Rozmowa z rówieśnikami podczas zabawy.
9. Prośzenie kolegów o pomoc.
10. Zaoferowanie pomocy²¹.

U niektórych dzieci pojawiają się zabawy imitacyjne, jednak są one szablonowo powtarzane. Występuje nadmierna koncentracja na drobiazgach, szczegółach, co pozbawia dziecko możliwości całościowego poznawania świata. Zwykle dopiero około 6 roku życia dzieci z autyzmem zaczynają mówić o sobie *ja*²².

Dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu na ogół objawiają trudności w komunikacji werbalnej i niewerbalnej, interakcji społecznej, a także zajęć rekreacyjnych bądź zabawy²³.

*Dzieci z zaburzeniami rozwoju są mniej aktywnymi uczestnikami interakcji niż ich prawidłowo rozwijający się rówieśnicy. Niezbyt często inicjują kontakty, rzadziej też akceptują propozycję partnera i z nim współdziałają. Ich odpowiedzi są dla niego mniej nagradzające*²⁴.

Każdy człowiek cierpiący na autyzm jest inny, podobnie jak my – osoby neurotypowe – różnimy się między sobą. Każdy ma własną, bezprecedensową osobowość. Dzieci z autyzmem na zewnątrz wyglądają jak każdy człowiek, jednakże odróżnia ich sposób myślenia, uczenia się, a także przetwarzania informacji. Świat spostrzegają w bardziej

²⁰ Rymarz T., *Osobowościowe uwarunkowania poziomu akceptacji społecznej uczniów w klasie szkolnej*, Psychologia Wychowawcza, 1986 nr 4, s. 183 - 184.

²¹ Maurice C., *Modele zachowań oraz współpraca z dziećmi autystycznymi. Program dla rodziców i osób profesjonalnie zajmujących się problemem*, LTW, Warszawa 2007, s. 131.

²² Tamże, s. 10 - 11.

²³ Pisula E., *Autyzm i przywiązanie...*, s. 26

²⁴ Tamże, s. 12.

dosłowny sposób, odbierają informacje, zdarzenia oraz ludzi dosłownie. Jedną z następstw takiego sposobu myślenia jest niezauważalność subtelnych niuansów. Młody człowiek z autyzmem nie rozumie podstępu czy ukrytych motywów zakamuflowanych fałszywym uśmiechem. Nie wyczuwają sarkazmu w wypowiedzi, a metafory i frazeologizmy nic im nie mówią²⁵.

Wartości grup rówieśniczych jako czynnika wychowawczego zależą od tego w jakim wymiarze przyczyniają się do pozyskania młodego człowieka pod względem społecznym oraz przygotowania go do udziału w grupach dorosłych²⁶.

Grupa rówieśnicza odgrywa znaczącą rolę w rozwoju psychospołecznym młodego człowieka w wieku przedszkolnym, a struktura stosunków nieformalnych występująca między uczniami stanowi o wartości klasy jako środowiska wychowawczego. Grupa przedszkolna stworzona w sposób formalny staje się w krótkotrwałym czasie także grupą nieformalną, w której wszyscy uczniowie zdobywają (zajmują) daną pozycję²⁷.

Jeśli umieścimy dziecko autystyczne w grupie innych maluchów, najpewniej będzie się ono bawiło w pojedynkę. Może się bawić równolegle (obok drugiego dziecka), możliwe też, że nie będzie akceptowało innych osób w swojej przestrzeni. Na placu zabaw młody człowiek może stwarzać wrażenie, że nawiązuje kontakt z innymi, aczkolwiek po dokładniejszej analizie sytuacji zauważamy, że po prostu wielokrotnie powtarza ten sam zestaw czynności trafiając na rówieśnika, który bawi się w podobny sposób. Myślenie dzieci z autyzmem na ogół pozostaje na bardzo konkretnym poziomie, a adresowane do nich wypowiedzi są rozumiane dosłownie. Ponadto dziecko autystyczne nie odbiera sygnałów niewerbalnych, który jest istotną częścią komunikacji. Umyka im głos, wyraz twarzy, mowa ciała. Przyczyna tego zjawiska prowadzi się do siatki połączeń synaptycznych (brak połączenia w mózgu).

Zabawy i zainteresowania dzieci z autyzmem są proste, stereotypowe, nieciekawe dla rówieśników. Wykorzystują podstawowe właściwości danego przedmiotu, sposobność wywołania ruchu i dźwięku. Myślenie abstrakcyjne jest wpisane w codzienne czynności oraz zabawę dziecka prawidłowo rozwijającego się. Wymogiem myślenia abstrakcyjnego jest prawidłowy odbiór, interpretacja, a także kojarzenie napływającego strumienia informacji. *Autystyczny blok w odbiorze świata zewnętrznego, determinowany dysfunkcją neuronów lustrzanych, radykalnie zużywa odbieranie informacji o świecie zewnętrznym, które są niezbędne do gromadzenia wiedzy o abstrakcyjnych zależnościach.* Dziecko z autyzmem nie

²⁵ Ball J., *Autyzm a wczesna interwencja...*, s. 27.

²⁶ Znaniński F., *Socjologia wychowania*, Warszawa 1977, PWN, s. 147.

²⁷ Sendyk M., *Klasa szkolna jako miejsce doświadczeń społecznych uczniów*, Edukacja, 2001 nr 2, s. 56.

rozumie i nie organizuje zabawy na niby. Ograniczona percepcja świata zewnętrznego powoduje, że dziecko autystyczne będzie zachowywać się jak młody człowiek z upośledzonymi funkcjami sensorycznymi wzroku, słuchu, jak gdyby nie istniał dookoła niego świat ludzi przyrody ożywionej oraz nieożywionej. Wytwarzany w umyśle obraz jest fragmentaryczny, niepełnowartościowy. Blok w przepływie informacji: niemożność pełnego odbioru świata zewnętrznego na skutek neuronów lustrzanych. Najbardziej odbija się to w umiejętnościach społecznych, w których ważna jest wrażliwość na subtelne sygnały społecznego przekazu, rozumienia pozawerbalnych intencji drugiego człowieka oraz zdolność współodczuwania, które jest istotą empatii. Upośledzenie te niejednokrotnie skazuje dzieci autystyczne na izolację w myśleniu, odczuwaniu, a także interpretacji otaczającego świata. Nie mogą wykorzystać fizjologicznego stimulatora uczenia się, którym jest naśladownictwo. Pozbawione są, wobec tego podstawowego narzędzia do odbioru społecznej wiedzy zbiorowej, która dynamizuje proces uczenia się²⁸.

Rozwój zdolności (instynktu) zabawy może być znacznie osłabiony. Jeśli w ogóle nastąpi jego rozwój, pojawia się spontanicznie i wieloznacznie. Właściwie wzajemnie stosunki przedstawiają, że dana osoba nie wykazuje żadnego zainteresowania w nawiązywaniu kontaktów z innymi. Skala zainteresowania, aktywności może być wysoce zróżnicowana. Głównie dochodzi do powtarzania stereotypowych wzorów zachowań. Inne trudności występujące przy autyzmie powiązane są ze skupieniem uwagi; anormalny poziom aktywności (wysoki bądź niski); widoczna intensyfikacja na ból i fizyczne niebezpieczeństwo; napady złego humoru lub krzyki; anormalne reakcje na bodźce; destrukcyjne zachowania wobec rzeczy, innych osób lub samego siebie; ataki²⁹.

Osoba dotknięta autyzmem wzbrania się od udziału w naszym świecie. *Pozostaje w odosobnionej relacji do niego, budując i wzmacniając rany własnego spostrzegania świata i reagowania (bądź nie) na rzeczywistość*³⁰. Jednakże przy odpowiedniej interwencji i prowadzeniu wszystkie osoby z ASD mają możliwość włączyć się w otaczający je świat, w dodatku przeżyć przepelnione głębokim sensem, produktywnie życie. Podstawowym krokiem jest wczesna interwencja wobec dziecka i szkolenia dla rodziców³¹.

W procesie, który nazywamy edukacją, każda osoba jest jednocześnie nauczycielem i uczniem. Najważniejsze, co wszyscy rodzice i nauczyciele powinni wiedzieć o swoim uczniu

²⁸ Winczura B., *Autyzm...*, s. 16.

²⁹ Maurice S., *Modele zachowań...*, s. 11.

³⁰ Perzanowska M., *Moje doświadczenia z autyzmem*, Światło i Cienie, 2002, nr 4, s. 15.

³¹ Ball J., *Autyzm a wczesna interwencja...*, s. 50.

z autyzmem, to że jego sukces zależy od nich – od tego jak udana będzie ich współpraca jako partnerów i członków drużyny, której wspólnym celem jest umożliwienie dziecku wykorzystania w pełni jego potencjału. Autyzm jako taki nie nakłada na dziecko ograniczeń, ale my dorośli, często to robimy, kiedy nie udaje nam się przystosować naszych metod nauczania do nietypowego sposobu, w jaki nasz uczeń z autyzmem przetwarza informacje, doświadcza fizycznego otoczenia i odnosi się do innych osób³².

Dziecko z autyzmem, tak jak dziecko zdrowe dla rozwoju fizycznego oraz psychicznego potrzebuje miłości, akceptacji, poczucia bezpieczeństwa, poszanowania jego intymności, godności, a także respektowania jego praw oraz zaspokajania potrzeb.

Zasadniczym problemem dzieci autystycznych jest funkcjonowanie w relacjach z ludźmi. Trudności w tej sferze widzimy zarówno w kontaktach z dorosłymi, jak i rówieśnikami. Dziecko prawidłowo rozwijające się nabywa te umiejętności spontanicznie bądź z niewielkim wsparciem dorosłych. U dziecka z autyzmem uczenie się tych kompetencji jest procesem trudnym, wymagającym długotrwałej, a także przemyślanej terapii.

Brak możliwości utrzymywania relacji (kontaktów) z rówieśnikami zagraża poprawnemu procesowi socjalizacji. Nieumiejętność nawiązywania kontaktów interpersonalnych, współpracy, a także samoizolacja są skutkami tego typu sytuacji. Emocje, których doświadcza wyeliminowany młody człowiek są ubogie oraz ograniczone, a prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie znacznie zagrożone³³.

Każdego dnia możemy zaobserwować zjawiska, które świadczą o nieodpowiedniej strukturze, jaka panuje pomiędzy ludźmi. Widoczne jest to w przejawach niskiej kultury współżycia. Towarzyszy temu brak uczynności, obojętność wobec krzywdy innych, spotęgowany egoizm, nieliczenie się z potrzebami oraz interesami innych ludzi³⁴.

Opracowała: Natalia Batorska

³² Notbohm E., Zysk V., *1001 porad...*, s. 271.

³³ Zajączkowski K., *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, PWN, Warszawa 1964, s. 41.

³⁴ Zaborowski Z., *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Adama Mickiewicza, Toruń 2001, s. 7.

Bibliografia

1. Berns, Child R. M., *Family, School Community. Socialization and Support*, [w:] K. Musialska, *Odrzucenie rówieśnicze w klasie szkolnej*, Impuls, Kraków 2011.
2. Ekiert – Grabowska D., *Dzieci nieakceptowane w klasie szkolnej*, WSiP, Warszawa 1992.
3. Franczyk A., Krajewska K., *Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju*, IMPULS, Kraków 2015.
4. Jagielska G., *One są wśród nas. Dziecko z autyzmem i zespołem Aspergera w szkole i przedszkolu. Informacje dla pedagogów i opiekunów*, ORE, Warszawa 2010.
5. Józwiak S. (red.), *Autyzm i zespół Aspergera*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2009.
6. Kaufman R. K., *Autyzm przełom w podejściu. Program Son-Rise. który pomógł rodzinom na całym świecie*, Vivante, Białystok 2016.
7. Kołodziejek I., Guzik A., *Klasa szkolna. Przestrzeń działania nauczyciela polonisty*, UNIVERITAS, Kraków 2013.
8. Łobocki M., *Poradnik wychowawcy klasy*, WSiP, Warszawa 1985.
9. Łobocki M., *Trudności wychowawcze w szkole*, WSiP, Warszawa 1989.
10. Maurice C., *Modele zachowań oraz współpraca z dziećmi autystycznymi. Program dla rodziców i osób profesjonalnie zajmujących się problemem*, LTW, Warszawa 2007.
11. Notbohm E., Zysk V., *1001 porad dla rodziców i terapeutów dzieci z autyzmem i zespołem Aspergera*, UJ, Kraków 2016.
12. Randall. P, Parker. J., *Autyzm. Jak pomóc rodzinie*, Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
13. Zaborowski Z., *Profilaktyka zachowań dewiacyjnych dzieci i młodzieży*, Wydawnictwo Adama Mickiewicza, Toruń 2001.
14. Zajączkowski K., *Stosunki społeczne w klasie szkolnej*, PWN, Warszawa 1964.
15. Znaniecki F., *Socjologia wychowania*, Warszawa 1977, PWN.

Czasopisma

1. Perzanowska M., *Moje doświadczenia z autyzmem*, Światło i Cienie, 2002, nr 4.
2. Rymarz T., *Osobowościowe uwarunkowania poziomu akceptacji społecznej uczniów w klasie szkolnej*, Psychologia Wychowawcza, 1986 nr 4.
3. Sendyk M., *Klasa szkolna jako miejsce doświadczeń społecznych uczniów*, Edukacja, 2001 nr 2.

Inne źródła

1. <http://www.czasdziecinstwa.com.pl/publikacje/>, z dnia 25.02. 2023r. Florek A., Hamerlak K., *Dziecko autystyczne i z zespołem Aspergera w przedszkolu i szkole. Włączanie do grupy rówieśniczej i tworzenie warunków sprzyjających uczeniu się*, Wyd. ORE, Warszawa